

Katarzyna Janczulewicz

Zakład Zarządzania Informacją
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: k.janczulewicz@gmail.com

**Ogólnopolska konferencja
„Dokumenty życia społecznego w badaniach
i praktyczne ich wykorzystanie”
(Wrocław, 6–7 października 2016 r.)**

Bibliotekom zostało powierzone zadanie i obowiązek zachowania oryginalnych publikacji dokumentujących różnorodne przejawy aktywności społecznej, obecne w społecznym odbiorze od momentu wynalezienia druku i kształtowane wraz z rozwojem technologii komunikacji masowej. Dokumenty życia społecznego w wielorakiej formie stanowią swoisty fenomen i cenne źródło wiedzy historycznej. Ostatnie ogólnopolskie spotkanie bibliotekarzy dotyczące dokumentów życia społecznego miało miejsce we Wrocławiu w 2004 r. W ostatniej dekadzie nastąpiły radykalne zmiany technologiczne, w których coraz częściej uczestniczą również biblioteki.

W dniach 6–7 października 2016 r. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich we współpracy z Dolnośląską Biblioteką Publiczną im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu i Instytutem Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego zorganizowało ogólnopolską konferencję pt. „Dokumenty życia społecznego w badaniach i praktyczne ich wykorzystanie”. W jej trakcie uczestnicy wysłuchali 20 referatów, których autorzy – teoretycy i bibliotekarze – podzielili się swoimi doświadczeniami związanymi z pracą z dokumentami życia społecznego. Konferencja stanowiła okazję do wymiany doświadczeń i dobrych praktyk w zakresie bibliotekarskiej pracy z materiałami ulot-

nymi, promocji ich obecności w zbiorach bibliotek, edukacji na temat wartości dla dziedzictwa kultury i dorobku piśmienniczego.

W trakcie pięciu sesji tematycznych omówiono różnorodne aspekty pracy z dokumentami życia społecznego (dżs-ami) w bibliotekach: od teoretycznych aspektów dżs-ów jako źródeł informacji, poprzez ich gromadzenie i katalogowanie, po konserwację i digitalizację zbiorów. Uroczystego otwarcia konferencji dokonali: Joanna Golczyk, przewodnicząca Okręgu Dolnośląskiego SBP, Bożena Koredczuk, dyrektor Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, oraz Andrzej Tyws, dyrektor Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu.

Sesja pierwsza, zatytułowana: *Dokumenty życia społecznego – źródło badań i wiedzy praktycznej*, wprowadziła słuchaczy w teoretyczne aspekty związane z dokumentami życia społecznego. Sesję tę moderował dyrektor Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej, A. Tyws. Pierwsza prelegentka, Aneta Firlej-Buzon (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytet Wrocławski), w wystąpieniu pt. *Dokumenty życia społecznego w badaniach polskich humanistów* omówiła rolę wydawnictw nieksiążkowych w badaniach polskich historyków, bibliotekarzy i bibliografów. Na przykładzie fragmentów prac badaczy dawnych (m.in. Joachima Lelewela, Karola Estreichera czy Edwarda Chwalewika) i współczesnych (np. Mariana K. Dubieckiego, Hieronima Łopacińskiego) pokazała skalę zainteresowania materiałami efemerycznymi i ich wartość źródłową.

Kolejne dwa referaty dotyczyły poszczególnych typów dokumentów życia społecznego gromadzonych przez biblioteki oraz potencjału poznawczego tego typu zbiorów. Drukami ulotnymi na przykładzie kolekcji historyka sztuki, Pawła Banasia, zajęła się Renata Tańczuk (Instytut Kulturoznawstwa, Uniwersytet Wrocławski) w referacie pt. *Od memuaru do kolekcji. O drugim życiu druków ulotnych*. Działalność kolekcjonerska, a następnie naukowa P. Banasia posłużyła jako przykład zmiany wartościowania druków ulotnych – od funkcjonalnego postrzegania jak na instrumenty komunikacji, po pamiątki, obiekty kolekcjonerskie i źródła wiedzy.

Referat omawiający znaczenie jednodniówek wygłosiły Małgorzata Derkach i Katarzyna Jamrozik (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytet Wrocławski). Wystąpienie było podzielone na dwie części: w pierwszej prelegentki przedstawiły pole badawcze i dostępne publikacje dotyczące jednodniówek, zaznaczając małe zainteresowanie badaczy zbiorami tego typu. Specyficzny charakter jednodniówek i ich okolicznościowy charakter powodują, że stanowią one

cenny materiał źródłowy dokumentujący życie społeczne. W drugiej części referatu pokazane zostały wybrane przykłady zdigitalizowanych zbiorów w bibliotece cyfrowej Polona, usystematyzowane przez autorki referatu w grupy tematyczne.

Tematem miejsca dokumentów życia społecznego na rynku antykwarycznym zajął się ostatni prelegent w tej sesji, Grzegorz Nieć (Instytut Nauk o Informacji, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), w referacie pt. *Dokumenty życia społecznego w praktyce wtórnego rynku książki*. Zapoznał słuchaczy z kryteriami porządkowania asortymentu antykwarycznego oraz ich konfiguracjami zależnymi od poszczególnych ofert konkretnych sprzedawców i ich kompetencji. W drugiej części zaprezentował fragmenty katalogów antykwarycznych i ciekawych ofert sprzedaży. Podkreślił, że charakter tego rodzaju obiektów (które stanowią z natury rzeczy przypadkowe i niekompletne zbiory) na wtórnym rynku książki jest ważnym źródłem informacji i uzupełniania kolekcji.

Podczas drugiej sesji, zatytułowanej *Praktyki gromadzenia i opracowywania dokumentów życia społecznego*, swoimi doświadczeniami podzieliło się ośmiu przedstawicieli bibliotek różnego typu z całej Polski. Poruszane zagadnienia i przykłady praktyki zawodowej spotkały się z żywym zainteresowaniem uczestników konferencji. Moderowanie sesji powierzono A. Firlej-Buzon.

Pierwszą prelegentką była przedstawicielka Biblioteki Narodowej, Agnieszka Alberska, która w wystąpieniu pt. *Polityka gromadzenia, opracowywania i przechowywania dokumentów życia społecznego w Bibliotece Narodowej* ujawniła zasady gromadzenia dżs-ów przez narodową księżnicę. Trwają w niej prace normalizacyjne mające na celu ujednoczenie formy katalogowania tego typu zbiorów.

Następnie głos zabrała Emilia Słomianowska (emerytowany pracownik Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie), przedstawiając działania bibliotek naukowych w wystąpieniu pt. *Gromadzenie dokumentów życia społecznego – z doświadczeń biblioteki akademickiej*. Autorka poddała analizie zasady gromadzenia dżs-ów i ich opracowania, a także przechowywania i układu magazynowego. Zamiast prezentacji multimedialnej przygotowała reprodukcje pochodzące z jedynej w Polsce kolekcji plakatów opracowanych przez amerykańskich Indian.

Gospodarzy reprezentowała Teresa Smaga (Dolnośląska Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu). Jej referat, pt. *Specyfika gromadzenia i opracowania dokumentów życia społecznego w Sekcji Regionalnej-DŹS Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu w ostatnim piętnastoleciu*, był podzielony na dwie części: pierwsza dotyczyła polityki gromadzenia

i opracowywania dżs-ów w Dolnośląskiej Bibliotece Publicznej (ich gromadzenie rozpoczęto w 1945 r.), natomiast druga – zasad opracowywania rekordu w Bazie KGDŻS w systemie komputerowym Aleph. W trakcie przerwy uczestnicy konferencji mogli obejrzeć pracownię dżs-ów w Dolnośląskiej Bibliotece Publicznej.

Czasopisma będące dokumentami życia społecznego omówiła Małylda Filas (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie) w wystąpieniu pt. *Wydawnictwa ciągle w zbiorach Gabinetu Dokumentów Życia Społecznego Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*. Prelegentka przedstawiła procedurę wprowadzania czasopism do dżs-ów, współpracę z Oddziałem Wydawnictw Ciągłych Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie oraz wybór przepisów opracowania dokumentu w NUKAT.

Region podkarpacki reprezentowała Małgorzata Zaremba (Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Rzeszowie), która wygłosiła referat pt. *Dokumenty życia społecznego w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Rzeszowie – przeszłość i teraźniejszość (zarys problematyki)*. Poza gromadzeniem zbiorów typu dżs autorka zwróciła uwagę na kwestię ich digitalizacji i prezentacji w Podkarpackiej Bibliotece Cyfrowej.

Jedną z najstarszych bibliotek gromadzących dokumenty życia społecznego jest, założona w XVI w. jako Biblioteka Rady Miasta Gdańska, obecna Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk. Reprezentantka tej instytucji, Aneta Kwiatkowska, omówiła specyfikę pracy tej biblioteki w referacie pt. *Efemera w zbiorach Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk – charakterystyka działalności pracowni*. Zbiór gdańskiej ksiąźnicy to bezcenna kolekcja licząca dziesiątki tysięcy druków, trudnych do oszacowania, obrazująca życie Gdańska na przestrzeni dziejów. Prelegentka zaprezentowała dobór dokumentów do opracowania w NUKAT. Istotnym elementem polityki gromadzenia i udostępniania zbiorów jest współpraca z trójmiejskimi instytucjami kulturalnymi.

Wśród dokumentów życia społecznego gromadzonych przez biblioteki są również papiery wartościowe i telegramy patriotyczne, których opracowanie omówiła Anna Zawadzka (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie) w referacie pt. *Katalogowanie papierów wartościowych i telegramów patriotycznych w katalogu centralnym NUKAT: ustalenia bibliograficzne, instrukcje, procedury*. Prelegentka przedstawiła opracowane w centrum NUKAT przepisy dotyczące opisu bibliograficznego dla papierów wartościowych (format MARC21 dla wydawnictwa zwanego) oraz telegramów patriotycznych (format MARC21 dla dokumentu ikonograficznego).

Rolę dokumentów życia społecznego w przygotowywaniu bibliografii regionalnych omówiła Bożena Lech-Jabłońska (Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie) w wystąpieniu pt. *Dylematy doboru i opracowania dokumentów życia społecznego w bibliografii regionalnej*. Autorka scharakteryzowała założenia metodyczne dotyczące rejestrowania dżs-ów oraz problemy powstałe podczas opracowania opisów bibliograficznych. Ponadto przedstawiła wyniki kwerendy cyfrowej w wybranych bazach komputerowych bibliografii regionalnych pod kątem uwzględnianych w nich typów dżs-ów.

W drugim dniu konferencji odbyły się trzy sesje konferencyjne, na których prelegenci – pracownicy bibliotek różnego typu – przybliżyli specyfikę swojej pracy oraz metody pracy z dokumentami życia społecznego.

W trzeciej sesji konferencji, zatytułowanej *Dokumenty życia społecznego w małych bibliotekach*, swoimi doświadczeniami zawodowymi podzieliły się trzy prelegentki. Sesję moderowała Jolanta Ubowska z Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej we Wrocławiu. Jako pierwsza głos zabrała Maria Orłowska (Legnicka Biblioteka Publiczna), prezentując referat pt. *Dokumenty życia społecznego – zbiory niezwykle Legnickiej Biblioteki Publicznej*. Autorka przedstawiła historię gromadzenia i opracowania dżs-ów (w 1987 r. biblioteka powołała Oddział DŻS), wskazała też najciekawsze kolekcje zbiorów, takie jak zbiór druków z lat osiemdziesiątych XX w. dotyczący dolnośląskiego oddziału NSZZ „Solidarność” czy kolekcja ponad 15 000 ekslibrisów osób prywatnych, bibliotek i innych instytucji.

Katarzyna Ziętał w referacie pt. *Archiwum społeczne w bibliotece* podjęła temat możliwości współpracy bibliotek z istniejącym od 2012 r. Ośrodkiem KARTA. Realizacja społecznego archiwum jest możliwa dzięki interakcjom z otoczeniem lokalnym biblioteki – społecznością posiadającą cenne pamiątki historyczne i wiedzę o nich. Ośrodek KARTA udostępnia darmowe narzędzia i praktyczne szkolenia dotyczące opracowania i udostępniania zasobu. Prelegentka powołała się na definicję archiwów społecznych, zaprezentowała mapę społecznych archiwów w Polsce oraz zachęciła bibliotekarzy do współpracy.

Ciekawe działania, związane z jednej strony z zachowaniem tożsamości regionalnej, a z drugiej ściśle z dokumentami życia społecznego, omówiła Róża Mleczak (Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Nowym Tomyślu) w wystąpieniu pt. *W trosce o zachowanie świadectw naszej lokalnej przeszłości – zbiory regionalne w Miejskiej i Powiatowej Bibliotece Publicznej w Nowym Tomyślu*. W placówce tej został utworzony Ośrodek Wiedzy o Regionie (część Działu Udostęp-

niania i Informacji), w którym gromadzone są dżs-y i podejmuje się szereg inicjatyw mających na celu popularyzację wiedzy o małej ojczyźnie. W MiPBP prowadzona jest Nowotomska Galeria Internetowa zdjęć udostępnianych przez mieszkańców, organizowany jest też cykl wystaw pod nazwą „Spotkanie z naszą przeszłością”. Biblioteka publikuje również serię wydawniczą popularyzującą historię: *Nowotomskie przechadzki śladami dawnych pocztówek*. Działania te przyczyniają się do wzrostu zainteresowania mieszkańców historią swoich rodzin i najbliższego otoczenia.

Kolejne dwie sesje moderowała Sylwia Błaszczyk z Prezydium Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Czwarta sesja, zatytułowana *Przechowywanie – Konserwacja – Digitalizacja*, stanowiła prezentację działań bibliotek w zakresie zachowania dla przyszłych pokoleń materialnego dziedzictwa pochodzącego z dokumentów życia społecznego.

Zagadnienie ochrony i konserwacji zbiorów bibliotecznych zaliczanych do dokumentów życia społecznego zaprezentowała Agata Lipińska (Biblioteka Narodowa w Warszawie) w referacie pt. *Dokumenty życia społecznego – problemy ochrony i propozycje metod konserwacji*. Prelegentka wskazała programy realizowane przez Bibliotekę Narodową, takie jak Wieloletni Program Rządowy „Kwaśny papier” i przedstawiła historię ochrony zbiorów bibliotecznych od XIX w. Na przykładzie zbiorów zgromadzonych w Bibliotece Narodowej szczegółowo omówiła prace konserwatorskie, którym poddawane są dokumenty życia społecznego. Szczególną uwagę zwróciła na profilaktykę i działania ogólne, spowalniające degradację zbiorów lub powodujące zatrzymanie szkodliwych procesów fizyko-chemicznych, możliwe do zastosowania w każdej bibliotece.

Referat Joanny Matyasik (Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Bydgoszczy), pt. *Dokumenty życia społecznego w zbiorze Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy – charakterystyka i ochrona zasobu*, dotyczył pracy z dokumentami życia społecznego w najstarszej księżnicy województwa kujawsko-pomorskiego. Bydgoskie teatralia są przechowywane w agendzie Biblioteki – w Izbie Pamięci Adama Grzymały-Siedleckiego. Instytucja ta realizuje programy ministerialne związane z konserwacją (m.in. w ramach Programu Operacyjnego MECENAT 2006) i digitalizacją zbiorów (np. „Teatr 2015 – Promesa: 250-lecie teatru publicznego w Polsce. Edukacja teatralna i promocja teatru”).

Sesję zakończył referat Katarzyny Janczulewicz (Biblioteka Śląska w Katowicach), pt. *Kolekcje dokumentów życia społecznego w Biblio-*

tece Śląskiej. Prelegentka wskazała zadania, jakie realizuje ksiąźnica śląska w zakresie dżs-ów (udostępnianie, przechowywanie, promocja, konserwacja, digitalizacja), i omówiła wybrane kolekcje dżs-ów dostępne w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej, w tym przygotowane w ramach programów ministerialnych: „Śląska Internetowa Biblioteka Zbiorów Zabytkowych” oraz „Digitalizacja publikacji urzędowych wraz z modernizacją SPD”. Poza zbiorami, do których prawa autorskie zezwalają na udostępnienie cyfrowe, Biblioteka Śląska pozyskuje liczne licencje od wydawców, aby móc digitalizować współczesne zasoby. Dzięki staraniom instytucji w wolnym dostępie znajduje się m.in. Śląskie Archiwum Opozycyjne, udostępniające 50 tytułów czasopism drugiego obiegu.

W ostatniej sesji konferencji, zatytułowanej *Dokumenty życia społecznego w sieci*, poruszono zagadnienia dotyczące udostępniania dżs-ów w Internecie, m.in. poprzez biblioteki cyfrowe i strony własne bibliotek. Pierwsza prelegentka, Małgorzata Kowalska (Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), wygłosiła referat pt. *Formalne, techniczne i praktyczne aspekty ekspozycji dokumentów życia społecznego w bibliotekach cyfrowych*. Poza przedstawieniem formalnych aspektów, dotyczących katalogowania zasobów cyfrowych i ich ekspozycji w bibliotekach cyfrowych, zaprezentowała wyniki kwerendy cyfrowej, dzięki której zbadano obecność dokumentów życia społecznego w Federacji Bibliotek Cyfrowych oraz w poszczególnych polskich bibliotekach cyfrowych. Wśród omówionych aspektów technicznych znalazły się m.in. najczęstsze formaty prezentacji danych i sposoby wyszukiwania obiektów.

Ostatnia prelegentka, Katarzyna Zwierzewicz (Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica w Szczecinie), przedstawiła referat pt. *Kolekcja pomorskich dokumentów życia społecznego w zbiorach Książnicy Pomorskiej w Szczecinie*. Wśród dżs-ów prelegentka wyróżniła regionalne materiały drugiego obiegu i czasopisma bezdebitowe oraz jednodniówki.

Podczas kończącej konferencję dyskusji uczestnicy wyrazili szczególne zainteresowanie dwiema kwestiami: wymianą doświadczeń w zakresie opracowania i katalogowania dokumentów życia społecznego oraz możliwościami ochrony i konserwacji zbiorów bibliotecznych w małych instytucjach. W trakcie kuluarowych dyskusji wielokrotnie podkreślano, że praca z dokumentami życia społecznego, ich pozyskiwanie i opracowanie wymagają umiejętności, wiedzy, praktyki i niejednokrotnie determinacji bibliotekarza-dokumentalisty.

